

HUNOK ÉS MAGYAROK

ÍRTA

NÉMETH GYULA

A HUN-MAGYAR KAPCSOLAT tétele először külföldi forrásokban jelentkezik, azonban ezeknek a régi feljegyzéseknek – úgy látszik – nincsen történeti értékük.

Ha végigolvassuk, amit Hóman Bálint „A magyar hún-hagyomány és hun-monda” c. tanulmányában (1925) ezekről a legrégebb feljegyzésekről ír, s ehhez még hozzávesszük azokat a kiegészítéseket, amelyeket Moravcsik Gyula és Schünemann Konrád hozzáfűzött, akkor valószínűnek kell tartanunk, hogy a külföldi hun-magyar kapcsolat hite általában ténybeli alap nélkül, tudós kitalálás következtében keletkezett.

Az első nyugati adat a magyarokra a frank évkönyvekben van, az Annales Bertiniani-nak Hinkmár reimsi érsek által írt részében. Ez arról szól, hogy a 862. évben a magyarok, mint ismeretlen ellenség, megjelennek a frank birodalom területén. Ebben az adatban Hinkmár Ungri-nak nevezi a magyarokat. Ezt az adatot azután egy másik történeti forrás, a 10. század első felében írt Annales Alamannici átveszi, de az Ungri népnév helyébe Huni-t ír, holott más helyeken ebben a forrásban is az Ungri népnév szerepel. Az Annales Fuldenses folytatása pedig a honfoglalás idejében „Avari, qui dicuntur Ungari” kifejezéssel említi a magyarokat. Ezekből a forrásokból az látszik, hogy a magyaroknak a Magyarországon lakott rokon népekkel, az ava-

rokkal és hunokkal való azonosítása tudós okoskodás alapján indul meg.

Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a magyaroknak is volt hun hagyományuk, sőt az sem lehetetlen, hogy a nyugati hun-magyar azonosság hite esetleg magyar forrásból is táplálkozott.

Bizáncban eleinte főleg *turki* és *ungri* néven ismerik a magyarokat, de ezek mellett szórványosan már igen régen fellép az *unni* név is. E nevet a bizánciak sok népre alkalmazzák s általában nincs okunk rá, hogy a magyarokra való alkalmazásából következőket vonjunk le.

Magyarországon a feltehető Szent László-kori Gesta-ban mutatkozik először a hun-magyar kapcsolat hite. A meglevő forrásokban ez két jellegzetes alakban jelentkezik. Anonymus Attila utódjának mondja Álmost és Attila király népének nevezi a székyeket, de a hunoknak nevét sem említi. Viszont Kézai Simon egy népnek tartja a hunokat a magyarokkal, s e hiedelem alapján különféle forrásokból hun-magyar történetet ír össze.

Vájjon a magyar hun hagyomány kizárólag az imént említett külföldi hiedelmekre megy vissza, vagy pedig a magyarságnál hagyománybeli alappal bír?

A magyar őstörténetre vonatkozó mai ismereteink alapján az utóbbi lehetőséget kell valószínűnek tartanunk. Hunfalvy Pál és kortársai még hihették azt, hogy a magyaroknak csak a honfoglalás után lehetett alkalmuk hallani Attiláról és a hunokról. Ma mindnyájunk előtt világos, hogy ez. a vélemény képtelenség.

Hogy a magyarok valaha a hunokról és Attiláról tudomással bírtak, sőt hogy valaha megvolt náluk a hunokkal való származási kapcsolat tudata, abban szerintem kételkedni nem lehet. Legfeljebb azt lehet mondani, hogy ez a tudat a magyarságnál a honfoglalás kora körül már nem élt, de ezt nem lehet bizonyítani, – ellenkezőleg, bizonyos körülmények arra vallanak, hogy a magya-

rokkal és hunokkal vagy Attilával való kapcsolat tudata a honfoglalás idején is megvolt.

A magyarság legrégebbi hazáját az Urál-hegység déli részének vidékén, az európai és az ázsiai oldalon kereshetjük, nem messze – legalább is ázsiai távolságok szerint nem messze – azoktól a területektől, ahol legközelebbi nyelvrokonaink, a vogulok és osztyákok régebben éltek és élnek részint még ma is. Ezt a hazát ősaink minden valószínűség szerint akkor hagyták el, mikor a keleti szomszédságukban élő bolgárok, a szabirok nyomása elől leköltöztek a Kaukázustól és a Fekete-tengertől északra eső területekre. Ez 460-65 táján történt. A leköltöző bolgár népek között ott voltak az onogurok is, kiknek nevét a magyarság a legrégebbi idők óta máig viseli az idegen népeknél, s valószínű, hogy a magyarok az onogur-bolgárok kötelékében költöztek le urálvidéki hazájukból. Ezt megerősíti az a körülmény is, hogy a magyarokat az újabb déli hazában ugyanott találjuk, ahol az onogur-bolgárokat, t. i. a Kaukázus-hegység és a Kubán folyó között elterülő vidéken. Ebben a kaukázusi hazában élt a magyarság körülbelül 830-ig.

Az első kérdés, ami mármost felvetődik, az, hogy nem érintkeztek-e a magyarok a hunokkal már az urálvidéki hazában. Ezt lehetőnek tarthatjuk, de határozottan nem mondhatjuk. Kr. u. hamarosan megjelennek a hunok Kelet-Európa déli részén, de hogy országuk tulajdonképpen hol volt, meddig terjedt, azt nem tudjuk. Azt sem lehet megmondani, hogy az Urál vidékén élő magyarok beletartoztak-e Attila birodalmába, mivel e birodalom keleti határait nem ismerjük. Egy azonban kétségtelen, és ez az, hogy a magyarok ebben az időben már jól ismerték – legalább is hírből – a hunokat.

De bizonyára kapcsolatba kerültek a magyarok a hunokkal akkor, midőn Attila halála után vagy tíz évvel a bolgárokkal együtt a kubánvidéki hazába leköltöztek. Tudjuk, hogy annak a

hun uralomnak, mely Attila halála után a Fekete-tenger északi és nyugati partvidékein kialakult, két különösen nevezetes népeleme volt; az egyik Magyarország területéről keletre szorított vagy keletre vonult hunok, a másik pedig a Fekete-tenger vidékére költözött ogurok, más néven bolgárok. Elsősorban ennek a két népétemnek a keveredéséből keletkeztek a Fekete-tenger vidékén az új hun birodalmak, amelyeknek népét a források felváltva hunnak is, bolgárnak is nevezik. Ezekkel az alakulatokkal a magyarok kapcsolatban voltak, mert nehéz elképzelni, hogy azok a bolgár népek, amelyek részint bolgár, részint onogur és uturgur néven a Kubán-folyó és a Kaukázus-hegység között laktak, és amelyeknek a törzsszövetségébe a magyarok minden bizonnyal beletartoztak, hogy ezek a népek ne lettek volna tagjai az új hun-bolgár politikai egységeknek.

Ezeket a kubánvidéki bolgárokat gyakran nevezik a történeti források hunoknak és talán figyelembe vehetjük azt is, hogy azt a kubánvidéki népet, melynél a 6. század elején a Mogyeri név egy király neveként jelentkezik, a bizánciak hunnak mondják.

Ha pedig valaki azt mondaná, hogy mindezekben az őstörténet ködös mezején mozgunk, ahol nagyon könnyű tévedni, annak a számára egyszerűbben is fogalmazhatjuk a dolgot, abban a formában, ahogyan azt nagyjában Gombocz Zoltán tette.

A magyar nyelvben nagyszámú és művelődéstörténetileg nagyon jelentős, bolgár-török jövevényszó van. A bolgárokról pedig tudjuk, hogy szoros kapcsolatban – politikailag azonosak – voltak, a hunokkal. A hun-magyar kapcsolat tehát a bolgárokon keresztül kétségtelen. Ki volna képes egy olyan rendkívüli művelődéstörténeti hatást, mint amilyenről bolgár-török jövevényszavaink tanúskodnak, megfelelő történeti háttér nélkül elképzelni?

E történeti háttér némi megvilágításához felemlíték két dolgot.

Az egyik az, hogy több magyar törzsnév olyan hangsajátságokat mutat, melyeket bolgár-török jövevényszavainknál is megtalálunk. Ilyen a *Tarján* törzsnévünk, mely török *Targhan* alakra megy vissza (vö. török *baltyrghan* – magyar *bojtorján*) és ilyen a *Kesző* (*Keszi*), melynek *Kesely* illetőleg bolgár *Kesegh* a török eredetije (vö. török *inek* – magyar *ünő*). Bolgár eredetű lehet azután a *Gyarmat* szókezdő gy-je, a *Jenő* szóvégi ő-je. E törzsek tehát – legalábbis politikailag – bolgár eredetűek s ilyenformán hun kapcsolatuk kétségtelen.

Külön fontosságot kell tulajdonítanunk a fejedelmi házak hagyományainak. Melich János kutatásai bebizonyították, hogy az erdélyi Gyulák udvarában a bolgár-török nyelvet még ismerették. Bolgár-török eredetű az e családból származó Karoldu és Saroltu neve, de bolgár-török bélyeg van magán a Gyula néven is (szókezdő gy). Sőt az sincs kizárva, hogy a Gyula fejedelmi név és cím, mely mint a történeti forrásokból tudjuk, a magyarok egyik főfejedelmét jelölte, összefüggésben van a bolgár fejedelmi lista Dulo, illetve Gyula nemzetségnevével; tudjuk, hogy a törökben a nemzetségnevek és a méltóságnevek a legszorosabb kapcsolatban vannak egymással, fejedelmi házban – valamilyen formában – bizonyára megvolt a polgár számmá, s tudata, s ezzel együtt megvolt a hun származás tudata is, mint ahogyan a bolgár fejedelmi lajstrom elején is ott van. Attila fiának, Imiknek neve.

Külön kell szólnunk a székelyek hun-hagyományáról. Aszékely török eredetű néptörzs, s mint ilyennek lehetett hun-hagyomány, illetve lehetett a magyarságtól független hun hagyomány is. Közvetlen bizonyítékunk azonban erre nincsen.

Röviden végeztünk e kérdéssel, mely a magyar olvasót különösképpen érdekelheti. Beszélhettem volna hosszasan, ismételve

dolgokat, melyek az Eckhardt Sándortól származó fejezetünkben megvannak, vagy felújítva és újakkal szaporítva régi feltevéseket, de mindennek tudományos szempontból nem sok értelmű lett volna. Meg kell elégednünk annyival, amennyit némi valószínűséggel mondhatunk.